

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi və qurucusu Heydər Əliyev sosial siyasəti öz rəhbərlik missiyasının prioriteti kimi görmüş, ölkənin bütün potensialının, milli sərvətlərin xalqın bütün təbəqələrinə mənsub olması, sosial ədalət prinsipinin qorunması, əhalinin aztəminatlı hissəsinə dövlət qayğısının artırılması məsələlərini həmişə ön plana çəkmişdir.

Dövlət müstəqilliyinin ilk illərində Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, sosial siyasət, sosial müdafiə sahəsində də olduqca ciddi problemlər mövcud idi. Ölkədaxili ictimai-siyasi sabitlik təmin edilməmişdi, iqtisadi proseslərin idarə edilməsinin sosialist modeli dağılmış, yeni sistemi isə yaradılmamışdı. İqtisadi tənəzzül dərinləşir, inflyasiya günbəgün yüksəlir, yoxsulluq səviyyəsi artır, qaçqın və məcburi köçkünlərin, şəhid ailələrinin və müharibə əlillərinin minimum sosial tələbatlarının ödənilməsi, əməkhaqlarının və pensiyaların verilməsinin aylarla gecikdirilməsi cəmiyyətdəki sosial gərginliyi daha da artırır.

1993-cü ilin iyununda ölkədə yaranmış son dərəcə ağır siyasi və hərbi vəziyyət dövlətimizi müstəqilliyin itirilməsi və vətəndaş müharibəsi təhlükəsi qarşısında qoymuşdu.

Belə bir çətin dövərdə xalqın təkidli siyasi hakimiyyətə qayıdan ümummilli lider Heydər Əliyevin parlaq zəkası və iradəsi sayəsində müasir Azərbaycan dövləti yarandı, möhkəmləndi, regionun güc və nüfuz mərkəzinə çevrildi. Dünya şöhrətli böyük qırğız yazıçısı və diplomat Çingiz Aytmatov çox haqlı olaraq qeyd edirdi ki: "Heydər Əlirza oğlu Əliyev XX əsrin ən böyük liderlərindəndir. O, müasir demokratik Avrasiyanın yeni tarixinin bugünkü yaradıcılarından biridir".

Heydər Əliyevin müasir dövlətçilik siyasətinin başlıca prinsipi "dövlət xalq üçündür" ideyasıdır. Ümummilli liderin müəllifi olduğu Konstitusiyamızda bu ideyanın sosial mahiyyəti bariz şəkildə öz təsdiqini tapmışdır.

Müstəqil Azərbaycanın dövlət quruculuğu və inkişafı strategiyasını müəyyən edərək Ulu öndər sosial siyasəti prioritet istiqamətlərdən biri olaraq müəyyən etmiş, milli sərvətlərin xalqın bütün təbəqələrinə mənsub olması, sosial ədalət prinsipinin qorunması, əha-

linin aztəminatlı hissəsinə dövlət qayğısının artırılması məsələlərini həmişə diqqət mərkəzində saxlamışdır.

Sosial siyasət əhalinin layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunmasına, gəlirlərin yüksəlməsinə, maddi nemətlərin ədalətli bölünməsinə, məşğulluğun təmin edilməsinə sosial müdafiənin güclənməsinə, səhiyyə, təhsil, mədəniyyət, gənclər və idman, turizm sahələrində təminatların həyata keçirilməsinə yönələn tədbirlər sistemi olmaqla, hər bir dövlətin iqtisadi siyasəti, iqtisadi inkişaf səviyyəsi ilə sıx bağlı olan daxili siyasətin mühüm tərkib hissəsidir. Hər bir ölkənin sosial siyasətini onun hüquqi sistemi, iqtisadi siyasəti, iqtisadi inkişaf səviyyəsi şərtləndirir. Sosial siyasətin uğuru ölkənin iqtisadi imkanları ilə birbaşa bağlıdır. Sosial siyasətin təminatlı və əhatəli olması üçün möhkəm iqtisadi təməl və hüquqi bazanın mövcudluğu mühüm şərtədir. Məhz buna görə də müstəqil Azərbaycanın sosial siyasət strategiyasını müəyyənləşdirən zaman Heydər Əliyev bir tərəfdən sosial siyasətin ölkənin real iqtisadi imkanlarına uyğunlaşdırılmasına, digər tərəfdən isə müvafiq normativ – hüquqi bazanın yaradılmasına ciddi önəm verirdi.

Sosial-iqtisadi sferada aparılan köklü islahatlar bir çox hallarda, əhalinin müəyyən qrupunun, bəzən isə əksəriyyətinin sosial adaptasiyasına mənfi təsirlə müşayiət olunur. Planlı iqtisadiyyatdan bazar münasibətləri ilə tənzimlənən iqtisadi sistemə keçidin müəkkəb xüsusiyyətləri və tez-tez dəyişən şərtləri balanslaşdırılmış sosial islahatların dəqiq, ağırsız, insanların güzəranına mənfi təsir göstərmədən aparılmasını tələb edirdi. Modern dövlət quruculuğu yoluna qədəm qoymuş müstəqil Azərbaycanın sosial siyasətinin təməlinə iki klassik prinsip dayanırdı: Sosial ədalət və sosial rifah. Ümummilli lider Heydər Əliyev sosial sahədə dövlətin vəzifəsini bunda gö-

Ulu öndərin sosial ədalət və yüksək rifah strategiyası

rürdü: "Bir dövlət olaraq, hökumət olaraq, biz xalqımızın, millətimizin, vətəndaşlarımızın sosial tələbələrini təmin etməliyik..."

1995-ci ildən başlayaraq ölkədə iqtisadi tənəzzül dayandı və bu sosial sahədə siyasətin konkret istiqamətlərinin müəyyənələnməsinə, islahatlar aparılmasına və sosial siyasətin geniş hüquqi bazasının yaranmasına təkan verdi.

Heydər Əliyev əsas sosial problemlərdən olan əmək bazarının formalaşmasına, məşğulluq və işsizlik məsələlərinə xüsusi önəm vermiş, bu sahədə həyata keçirilən mühüm tədbirlər hesabına ölkə iqtisadiyyatında qeyri-dövlət sektoru üzrə məşğulluğun payı 1995-ci ildəki 43,9 faizdən, 2002-ci ildə 69,7 faizə qədər yüksəlmişdir. Bu dövrdə qəbul edilən Əmək Məcəlləsi, Məşğulluq və Əmək Miqrasiyası haqqında qanunlar, Demografik İnkişaf və Pensiya İslahatı konsepsiyaları, Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişaf üzrə Dövlət Proqramı əmək bazarı və əhalinin sosial müdafiəsi sferalarında yeni inkişaf strategiyasının əsasını qoymuşdur.

Hazırda Azərbaycanda sosial siyasətin əsas istiqamətləri liberal iqtisadiyyata, insan haqlarına və demokratik dəyərlərə əsaslanan sosial dövlətin iqtisadi-siyasi sistemində uyğundur və başlıca olaraq aşağıdakı sahələri əhatə edir:

1. Əhalinin pul gəlirləri siyasəti (həyat səviyyəsi, istehlak səbəti, rifah halı);
2. Əmək və əmək münasibətləri sahəsində siyasət (əməyin ödənilməsi, sosial sığorta, əməyin mühafizəsi, məşğulluq);
3. Sosial dəstək və aztəminatlı təbəqənin (əllilər, pensiyaçılar, şəhid ailələri və s.) sosial müdafiəsi, pensiya təminatı, sosial müavinətlər, yardımlar və sosial xidmət təminatı;
4. Sosial sahələrin inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi (sağlamlığın qorunması, təhsil, elm, mədəniyyət, turizm, bədən tərbiyəsi və idman);
5. Sosial-ekoloji siyasət;
6. Sosial infrastruktur siyasəti (mənzil, nəqliyyat, rabitə, ticarət, məişət xidməti və s.);
7. Miqrasiya siyasəti.

Sosial rifah dövlətinə çevrilməyi və inkişaf etmiş dövlətlərin sırasına qatılmağı ali məqsəd olaraq qarşısına qoyan modern Azərbaycan dövləti və hökuməti sosial siyasəti uğurla həyata keçirmək üçün aşağıdakı sivil və demokratik mexanizmlərdən istifadə edir:

- sosial sığorta;
- pensiya təminatı;
- müavinətlər və yardımlar;
- sosial xidmət;
- sosial təminat.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin sosial siyasətinin iqtisadi konturları və hüquqi əsasları XX əsrin sonlarında tamamlanmaq üzrə idi. Yeni əsr və millik sosial sahələrdə böyük islahatlar və uğurlar vəd edirdi. Məhz bu uğurları öncə görəndən Heydər Əliyev söyləyirdi: "Biz XXI əsrə daha da qüdrətli müstəqil Azərbaycan dövlətini çatdırmaq istəyirik. Gələcək nəsillərə daha xoşbəxt həyat yaratmaq istəyirik. Azərbaycanın imkanlarından səmərəli istifadə edib, iqtisadiyyatı inkişaf etdirib, Azərbaycan xalqının rifah halını yük-

səltmək üçün çalışırıq".

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə dövlət mülkiyyətində olan əmlakın ədalətli bölgüsü – özəlləşdirilməsinə başlandı, hər bir Azərbaycan vətəndaşına ümumi mülkiyyətdən bərabər pay – özəlləşmə çəkləri verildi. Kəndlərdə yaşayanlara isə torpaq payı eyni prinsiplə bölündü. Bazar münasibətlərinə əsaslanan, eyni zamanda, sosial ədalətə söykənən sığorta sisteminin yaranması, bunun üçün qanunvericilik bazasına formalaşması ("Sosial sığorta haqqında", "Dövlət sosial sığorta sisteminə fərdi uçot haqqında", "İcbari tibbi sığorta haqqında" və s. qanunlar), sığorta prinsipinə əsaslanan yeni pensiya sisteminin yaranmasının konseptual əsaslarını müəyyən edən "Azərbaycan Respublikasında pensiya islahatları Konsepsiyasının" Ümummilli lider Heydər Əliyevin 2001-ci il 17 iyul tarixli sərəncamı ilə təsdiq olunması, əlil probleminin kompleks həlli məqsədi ilə Prezidentin 14 may 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə "1998-2001-ci illər üçün əlilliyin qarşısının alınması, əlillərin reabilitasiyası və sosial müdafiəsi üzrə Dövlət Proqramının" təsdiq edilməsi və s. addımlar müasir Azərbaycan dövlətinin sosial siyasətinin yeni dövrün çağırışına uyğun formalaşmasına xidmət edirdi.

Ayrı-ayrı sosial sahələrdə vahid siyasəti həyata keçirmək üçün təşkilati-struktur vahidlərinin yaranması da modern dövlətin sosial siyasətinin tərkib hissəsi idi. Məhz Prezident Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1995-ci ildə Qaçqın və məcburi köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi, 1996-cı ildə Azərbaycanın azad edilən ərazilərinin bərpası və yenidən qurulması üçün agentlik yaradıldı. Gənclərin və qadınlara ictimai statusunun yüksəlməsi, bu sahədə problemlərin həlli və perspektivlərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə 1994-cü ildə Gənclər və İdman Nazirliyi, 1998-ci ildə isə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı.

Əhalinin sağlamlığının qorunması, səhiyyə xidmətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün Prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında bir sıra mühüm qanunlar qəbul edildi. Prezidentin 13 mart 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə səhiyyə sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyası yarandı.

Son illərdəki yüksək inkişafın, sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi, bəynəlxalq sahədəki uğurlarımızın səbəbi haqqında düşünərkən, birinci növbədə Heydər Əliyev siyasi amili, bu siyasətin arası kəsilmədən davam və inkişaf etdirilməsi və yeni dövrün tələblərinə uyğun modernləşdirilməsi faktoru ön plana çıxır.

2003-cü il prezident seçkiləri ərəfəsində ümummilli lider xalqa müraciətində Azərbaycanın inkişaf yolunun İlham Əliyev tərəfindən davam etdiriləcəyini bəyan etdi. "Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən layiqli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirərək Azərbaycan dövlətinin firavanlığı yolunda çox işlər görəcəkdir. İnanıram ki, mənim axıra çatdırma bil-mədiyim tələklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdırma biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcə-

yinə böyük ümid bəsləyirəm".

2003-cü ilin oktyabrında keçirilən Prezident seçkilərində xalqın birmənalı dəstəyini qazanan cənab İlham Əliyev, Prezident kimi and içən zaman Heydər Əliyev siyasi kursunu davam etdirəcəyini, Heydər Əliyevin şah əsəri olan Azərbaycanı daha da zəngin, qüdrətli ölkəyə çevirəcəyini, hər bir azərbaycanlının Prezidenti olacağını xalqa bəyan etdi. Cənab İlham Əliyev Prezident kimi Nazirlər Kabinetinin ilk iclasını keçirərkən ölkə daxilində həyata keçirəcəyi siyasətin əsas istiqamətlərini belə müəyyənləşdirdi:

- 1) Yoxsulluğun aradan qaldırılması üçün effektiv tədbirlərin görülməsi;
- 2) 600 min yeni iş yerlərinin açılması üçün istehsal və emal sahələrinin yaradılması;
- 3) Sahibkarlığa dövlət qayğısının artırılması;
- 4) Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin məskunlaşdığı çadır şəhərciklərinin ləğv edilməsi, onların müasir qəsəbələrə köçürülməsi və sosial problemlərinin həlli;
- 5) Yanacaq - energetika kompleksində əhalinin tələbatının ödənilməsi ilə bağlı problemlərin həlli;
- 6) Transmilli layihələr çərçivəsində ölkənin yeni infrastrukturunun yaradılması;
- 7) Regionların sosial - iqtisadi inkişafı proqramlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi sosial siyasət xətti Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildi. Bu gün ölkəmiz öz ictimai siyasi, iqtisadi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, sosial siyasət sahəsində də böyük uğurlara imza atmaqdadır. Aparılan məqsədyönlü sosial siyasət və konkret nəticələrə hesablanmış islahatlar nəticəsində hər bir xalqın həyat səviyyəsinin mühüm göstəricisi olan yoxsulluq həddi 2001-ci ildəki 49 faizdən 2023-cü ildə 5 faizə enmişdir. Dünyanın heç bir ölkəsində 20 il ərzində yoxsulluğun bu qədər azalması təcrübəsi yoxdur. Ancaq cənab Prezidentin son məqsədi Azərbaycanda yoxsulluğun kökünün kəsilməsidir.

Sosial müdafiənin gücləndirilməsi sahəsindəki tədbirlər əhalinin sosial rifah halının yüksəlməsinə hədəfləndirilmişdir: pensiya və müavinətlərin müəyyən edilməsinin hüquqi bazasının yaradılması və dinamik artım tempi, qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial və məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönələn tədbirlər, əlillərin və şəhid ailələrinin, qazilərin problemlərinə dövlət qayğısı, sosial sığorta sisteminin inkişafı, əmək münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi, əhalinin pul gəlirlərinin inflyasiyanı üstələməsi, xüsusi ilə regionlarda sosial infrastrukturun yenidən qurulması Azərbaycanın modern dövlət olaraq öz inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoyulmasını şərtləndirən amillərdir.

Sosial-iqtisadi inkişafımızın bugünkü səviyyəsi bizə "hazırda ölkəmizdə inkişaf edən sosial dövlət modeli tam bərqərar olmuşdur" – söyləməyə əsas verir.

Elşən MƏMMƏDOV,
Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universitetinin kafedra müdiri,
dosent